

Karatekin Hukuk Dergisi Karatekin Law Journal

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 1, 69-75

ISSN: 2980-079X

Kitap Tanıtımı - Book Review

KİTAP: A HISTORY OF LAW IN EUROPE: FROM THE EARLY MIDDLE AGES TO THE TWENTIETH CENTURY YAZAR: ANTONIO PADOA-SCHIOPPA *

Cemâl Dursun**

Her ne kadar coğrafi açıdan “Avrupa” ile sınırlandırılmış olsa da geç dönem antikiteden başlayıp modern dönem kanunlaştırmalarına kadar olan süreci kapsayan bir eser kaleme almanın ancak iyi bir editörün veya editoryal bir ekibin başında olduğu kolektif bir çabanın ürünü olabileceği düşünülür. Ne var ki, Viyana’da (Avusturya) yerleşik iken Nazilerden kaçarak Genova (İtalya) kırsalına sığınan bir ailenin iki erkek çocuğundan ilki olan Antonio Padoa-Schioppa, bu düşüncüyü boşa çıkaran bir eser telif etmiştir.¹ Edward Gibbon’ın 18. yy.’ın ikinci yarısında telif ettiği altı ciltlik *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* isimli eserinde olduğu gibi, ve Lyotard’ın *grand récit* kavramını da ödünç alarak, “büyük hikaye”yi ortaya koymayı amaçlayan bu tür eserleri tanıtan ve takdim eden bir yazı kaleme almanın bir o kadar zor olduğunu peşinen dile getirmek gerekir.²

* Cambridge University Press, 2017. xiv + 808 sf. , ISBN 978-11-07180-69-7.

** Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı, e-posta: cemaldursun@karatekin.edu.tr , ORCID: 0000-0002-3674-9684.

¹ Babası Fabio Padoa-Schioppa (1911-2012), Generali sigorta şirketinin üst düzey yöneticisi ve International Association for the Study of Insurance Economics (*The Geneva Association*)’ın 1973 yılında Paris’teki kurucularındandı. **Giarini, O.** The Century of a Gentleman: Fabio Padoa Schioppa, Former Chief Executive Officer of Generali, and Founder and Former President (1976–1983) of The Geneva Association. *Geneva Pap Risk Insur Issues Pract* 36, 1–2 (2011). <https://doi.org/10.1057/gpp.2010.43>. Kardeşi Tommaso (1940-2010) ise bir ekonomist olup ikinci Prodi hükümetinde Ekonomi Bakanı olarak görev yapmıştı. Avrupa Birliği’nin ortak para birimine geçişinde önemli bir rol oynamıştı. Kendi web sayfasındaki biyografisi için bkz. <http://www.tommasopadoaschioppa.eu/biografia.html> (erişim tarihi: 31 Ocak 2024).

² « *Quand ce métadiscours recourt explicitement à tel ou tel grand récit, comme la dialectique de l’Esprit, l’herméneutique du sens, l’émancipation du sujet raisonnable ou travailleur, le développement de la richesse, on décide d’appeler « moderne » la science qui s’y réfère pour se légitimer. C’est ainsi par exemple que la règle du consensus entre le destinataire et le destinataire d’un énoncé à valeur de vérité sera tenue pour acceptable si elle s’inscrit dans la perspective d’une unanimité possible des esprits raisonnables : c’était le récit des Lumières, où le héros du savoir travaille à une bonne fin éthicopolitique, la paix universelle. On voit sur ce cas qu’en légitimant le savoir par un métarécit, qui implique une philosophie de l’histoire, on est conduit à se questionner sur la validité des institutions qui régissent le lien social : elles aussi demandent à être légitimées. La justice se trouve ainsi référée au grand récit, au même titre que la vérité.* » **Jean-François Lyotard**, *La Condition postmoderne* :

Bu yazı, 2007 yılında İtalyanca olarak neşredilen *Storia del diritto in Europa: Dal medioevo all'età contemporanea*³ isimli eserin 2016 yılında yapılan genişletilmiş edisyonundan hareketle 2018 yılında Cambridge University Press (CUP) tarafından yayımlanan İngilizce çevirisi esas alınarak hazırlanmıştır.⁴ Kitap, incelenen dönemin kronolojik olarak sıralandığı altı kısımdan ve bu kısımlar altında yer alan kırk bir bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda kısaltmalar ile kaynakça yanında kişi ve yer isimleri yanı sıra kavramları içeren, kullanıcı için oldukça faydalı bir indeks de yer almaktadır. Yazar Almanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Latince, Portekizce kaynaklardan yararlanmıştır.

Geç antikiteden erken dönem Orta Çağ'a kadar olan dönemi (5. yy.-11. yy.) ele alan ilk kısım altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde geç antikitede hukuk konusu genel olarak ele alındıktan hemen sonra bu dönemin en önemli kurumu olan Kilise ve Kilise hukuku üzerinde durulmuştur. Germen krallıklarda egemen olan hukuka dair bölümü Karolenj hanedanlığı, feodal sistem, gelenek hukuku ile Kilise Reformu izlemektedir. 12. ve 15. yüzyıllar arasındaki klasik *ius commune* dönemini ele alan ikinci kısım, on bölüme taksim edilmiştir. Glossatorlar ve yeni hukuk bilimi isimli bölümü, kanon hukuku ve hukuk kurumları takip etmektedir. Kilise ile üniversiteler arasındaki simbiyotik ilişkinin hukukun ve hukuk yazınının gelişimi üzerindeki etkisi, hukuk bilgisini aktaranlar ve öğrenciler arasındaki ilişki zaviyesinden aktarılmaktadır. Bu esnada sadece Kıta Avrupası hukuku ve *common law* arasındaki ayrışmadan bahsedilmemekte, hukukun gelişimini etkileyen öğrenilen hukuk (*learned law*) ile yaşayan hukuk (*local/traditional/tribal law, coutume*) arasındaki ilişki yine üniversite ve uygulama arasındaki ilişki ile birlikte aktarılmaktadır. İkinci kısımda okuyucunun dikkatini celbeden hususlardan biri, bu dönemin dışsal etkenlerden yalıtılmış şekilde hukukun ve hukuk aktörlerinin oluşturduğu iç dinamikler ile izah edilmesidir.

Rapport sur le savoir, Les Éditions de Minuit, Collection Critique, 1979, p. 7 (Introduction).

³ Antonio Padoa-Schioppa, *Storia del diritto in Europa: Dal medioevo all'età contemporanea*, il Mulino, pp. 840, Rilegato, 978-88-15-26523-4. Anno di pubblicazione 2016. <https://www.mulino.it/isbn/9788815265234#>

⁴ Kitabın çevirmenin ismi, kitap içerisinde yer almamaktadır. İngilizce baskıya yazdığı önsözde Padoa-Schioppo da çevirmenden bahsetmemiştir. Ancak yayınevinin web sayfasında, çevirmenin Caterina Fitzgerald olduğu belirtilmektedir. Çevirmen, Harvard Üniversitesi'nden emekli Boylston Retorik ve Belagat Profesörü (*Emeritus Boylston Professor of Rhetoric and Oratory*) Robert Fitzgerald'ın kızıdır. Profesör Fitzgerald (1911-1985), Sofokles'in "Oedipus at Colonus", Homer'in ise "The Odyssey", "The Iliad" ve "The Aeneid" kitaplarını; Dudley Fitts ile birlikte, Euripedes'in "Alcestis", Sofokles'in "Antigone" ve "Oedipus Rex" kitaplarını İngilizceye çevirmiştir. Vefatı ardından yazılan ve New York Times'da yayımlanan kısa biyografisi (obituary) için bkz. <https://www.nytimes.com/1985/01/17/arts/robert-fitzgerald-74-poet-who-translated-the-classics.html> (erişim tarihi: 31 Ocak 2024).

16. ve 18. yüzyıllar arasındaki erken modern dönemin ele alındığı üçüncü kısım, on bölümden oluşmaktadır. Mutlakiyet çağında kilise ile devletler arasındaki ilişkiler, bir önceki kısmın aksine siyasi gelişmeler dairesinde ele alınmaktadır. Bu bölümü, modernite kavramını en çok şekillendiren düşünce akımlarından olan hümanizma ve daha özelden hukuki hümanizmanın incelendiği bölüm izlemektedir. Hümanizma ışığında hukuk uygulayıcıları ve hukuk öğreticileri, hukuk öğretisi ve hukuk meslekleri, mahkeme kararları, yerel hukuklar ve monarşiden sadrolunan hukuk (*kraliyet hukuku*) karşılaştırmaları incelenmektedir. Hümanizma ile birlikte tanrı (ilah) ile beşer arasındaki ilişkide akledebilen beşere ait özerk alanın giderek genişlemesi ardından zuhur eden insanın doğuştan gelen (tecrübeye isnat etmeyen, *a priori*) bilgilere de sahip olduğu yönündeki yaklaşımın (doğalcılık, *naturalism*) hukuka etki etmemesi mümkün olmayacaktı (doğal hukuk, *natural law*). Bu bakımdan 18. yüzyılın önde gelen hukukçularına ayrı bir bölüm ayrılmıştır. 19. yüzyılın büyük kanunlaştırma (*codification*) hareketlerine önemli etkide bulunan doğal hukuk akımının, hukukun kaynağına dair tartışmalardaki merkezi rolü de ayrı bir bölüm olarak tetkik edilmektedir. Son bölüm, *ius commune* içerisinde yer almakla birlikte meseleci (telifikçi, *casuistic*) karakterini muhafaza etmek suretiyle kodifikasyona doğru meyleden diğer hukuklardan giderek ayrışan İngiliz hukukuna ayrılmıştır. Üçüncü kısımda belirginleşen bir husus, dışsal faktörler ve özellikle egemenlik ve kolonyalizm tartışmaları çerçevesinde siyasi devinimlere geniş bir yer ayrılmasıdır.

Kodifikasyon çağı da diyebileceğimiz dördüncü kısım 1750 ve 1814 arasındaki döneme tahsis edilmiştir (*Age of Reforms*). Beş bölümden oluşan bu kısımda Napolyon Kodu'nun ayak sesleri, açık denizlerde Hollanda aleyhine ancak Britanya lehine gelişen durumun devamında kolonyalizme (ve köleciliğe) dair süregiden tartışmaları, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Amerikan Anayasası (1789)'na dair gelişmeleri gölgelemiştir. Aydınlanma, Reform ve hukuk ilişkisi etraflıca tartışılırken odak noktası olarak Fransız devrimi ve hemen ardından üniter sisteme giydirilmiş bir kaftan olarak Fransız Medenî Kanun'u (*Code civil*) alınmıştır.

Milletler Çağı olarak adlandırılan beşinci kısım 1815 ila 1914 yılları arasını kapsamaktadır. Bu kısımda ilkin Restorasyon dönemi, ardından Tarihsel Okul ve Alman Hukuk bilimi inceleme konusu yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki kanunlaştırma hareketleri sonucunda ortaya çıkan kodlara ayrı bir bölüm ayrılmakla yetinilmemiş, bu kodlar diğer kanunlaştırmalar ile mukayese edilmiştir. Hukuk meslekleri bakımından bu dönemdeki gelişmeler de ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Son bölümde, 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında

hukuk ilminin haline dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. 20. yüzyılı konu edinen son kısım ise iki dünya savaşı arasındaki dönemin tahlili ile başlamakta, anayasacılığın ve insan haklarının yükselişi, Avrupa Birliğine doğru evrilen sürecin kendisi ve yarattığı supranasyonal hukuk düzeni ile devam etmektedir. Küresel bir hukuka doğru gidilip gidilmediği yönündeki sorgulama (*quo vadis?*) ile kitabın nihayete erdiği görülmektedir.⁵

Padoa-Schioppa, ortaya koyduğu bu eser ile, annesi vasıtasıyla taşıyageldiği Viyana kültürünün etkilerini de barındıran, ancak ağırlıklı olarak İtalyan düşünsel geleneğinin içinde yoğrulmuş olmanın göz ardı edilemeyen gücünü tüm özellikleri ile sergilemektedir. Justinian tarafından tevdi edilen görev ile büyük hukukçu Tribonian'ın öncülük ettiği hukukçular tarafından tedvin edilen *Corpus Iuris Civilis* üzerine, 1088 yılında kurulan Bologna Üniversitesi'nin kurulmasından bu yana yapılan çalışmalar, Glossatorlar, Post-Glossatorlar (*Commentatores*), *ius commune*'nin oluşumu, yeni Skolastizm, *usus modernum pandectarum*, İngiliz hukukunun ana gruptan giderek farklılaşması ve en nihayet Kıta Avrupasında büyük kanunlaştırmalar temelinde sürdürülmüştür. Bu iz sürüm, iki cihan harbi sonrasındaki arayışlar ile devam ettirilmiştir. Padoa-Schioppa'nın bu eseri, en başta hukukun gelişimini yine hukukun ve hukuk aktörlerinin kendi içinde izah eder gibi gözükse ve bu nedenle başta bu klasik dizgeyi takip edecekmiş izlenimi verse de ilerleyen kısımlarda bu izlenim büyük oranda ortadan kalkmaktadır.

Bununla birlikte müellif, Glossatorlara kadar olan Justinian sonrası dönemin pek ilgi görmediği ve üzerinde pek eser telif edilmediği kanaatini açıklarken Karolenj aydınlanmasındaki merkezi rolü açısından Yorklu Alcuin'i (*Alcuin of York*) göz ardı etmiştir.⁶ Yorklu Alcuin, Şarlman'ın daveti ile maiyetinde bulunan önemli bir figür olmasının yanı sıra

⁵ İtalya, 9 Mayıs 1950'de Schuman Deklarasyonu'nu ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Anlaşmasını imzalayan altı ülkeden biridir. Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi'nin kuruluşunda önemli bir rol oynayan İtalya'da federalist hareket oldukça güçlüdür. **Charles F. Delzell**, "The European Federalist Movement in Italy: First Phase, 1918-1947," *The Journal of Modern History*, September 1960, Volume 32, Number 3, sf. 241-250. Büyük kanunlaştırma hareketleri ile kısmen örtüşen bir dönemde "*nereye gidiyoruz*" temalı tartışmalar ve bu konuyla ilgili yayınlar oldukça önem taşıyordu. Polonyalı Henryk Sienkiewicz (1846-1916)'in, orijinali Lehçe olan *Quo Vadis: A Narrative of the Time of Nero* isimli Roma İmparatorluğunda geçen bir hikayeyi esas alan tarihsel romanı, 1905 yılında Nobel edebiyat ödülünü almıştı. Theodor Mommsen (1817-1903)'in de hukuk tarihi alanındaki üç ciltlik *A History of Rome (Römische Geschichte)* adlı eseri ile ve aralarında Henrik Ibsen, Émile Zola, Leo Tolstoy ve William Butler Yeats'in de olduğu adaylar arasından 1902 yılında bu ödülü kazandığı hatırlanmalıdır.

⁶ Yorklu Alcuin (c. 732-804), İngiliz tedarisini Frank okullarına tatbik etti, bu okullardaki müfredatı sistematize etti, ilmi tedarisi standardını yükseltti, en önemlisi ruhsani öğretinin daha iyi anlaşılabilmesi için insan bilimleri eğitimini özendirdi. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "**Alcuin**". *Encyclopedia Britannica*, 15 May. 2023, <https://www.britannica.com/biography/Alcuin>. Accessed 13 December 2023.

Anglo-Sakson İngilteresinde hâlâ varlığını koruyan Latin kültürünü Franklara aktarmış olması nedeniyle de Karolenj döneminde önemli bir yer tutar.⁷ Keza, birkaç yerde İslam'dan bahsedilmesine rağmen, ileride klasik *ius commune* olarak adlandırdığı/analiz ettiği dönemin vazgeçilmez unsuru olan klasiklerin çevrilmesine dair İslam dünyasındaki gelişmeleri ise hiç bahis konusu etmemektedir.⁸ Oysa bu dönemde iki önemli hususun varlığı inkâr edilemez: Abbasi halifeleri tarafından önemli bir kaynak tahsis edilmek suretiyle ve Süryani mütercimler aracılığıyla Yunan klasiklerinin Arapçaya çevrilmiş ve muhafaza edilmiş olması, ilaveten İber yarımadasındaki Endülüs uygarlığının 8. yy. Karolenj aydınlanmasına etkisidir.⁹

Padoa-Schioppa, bu dönemde belirleyici bir güç olarak ortaya çıkan Kiliseye,¹⁰ buna ek olarak teolojik alan ile seküler alan arasında kalan ve seküler hukuku da ziyadesiyle etkileyen Kanon hukukunun gelişimine dikkat çekmektedir. İlk olarak Peter Abelard'ın fark ettiği ve *Sic et Non* isimli eserinde kaleme aldığı Kilise hukukundaki çelişkili hükümlerin varlığı meselesi, ondan yaklaşık yirmi yıl sonra Gratian'ın bu çelişkili hükümlerin uzlaştırılabilir olup olmadığına dair incelemesi olan *Decretum* ile bambaşka bir düzleme taşınmış olacaktı.¹¹ Yazar, Kilise hukuku öğretilerinin muamelata dair Roma hukuku ve yerel/örf ve adet (*coutume*) ile karşılaşarak ve birbirine adeta bulanarak nasıl *ius commune*'ye dönüştüğünü büyük bir yetkinlikle aktarmaktadır.

Diğer yandan, ilgi odağı olarak İtalya, Almanya, Fransa gibi Kıta Avrupası ülkelerinin alınmış olması hasebiyle, yine Avrupa'da yer alan karma karakterli hukuk sistemlerinin önemli addedilebilecek bazı nüanslarının gözden kaçması ihtimalinin göze alındığı görülmektedir.

⁷ Alcuin'in Karolenj dönemine en önemli katkılarından birisi, İncil'in 4. yy.'da yapılan Latince'ye çevirisi olan *Biblia Vulgata* edisyonudur. Bu edisyon, Aydınlanma dönemine kadar en çok tercih edilen metin olma özelliği kazanmıştır.

⁸ İlk olarak 2017'de Arapça yayımlanan ve ardından İngilizceye çevrilen eleştirel bir çalışma için bkz. **Adnan K. Abdulla**, *Translation in the Arab World: The Abbasid Golden Age* (Oxford: Routledge, 2021), 164 s.

⁹ 10 Ekim 732 tarihli Tours Muharebesi'nin İber yarımadasının oldukça kuzeyinde, bugünkü Fransanın ortası sayılabilecek Tours kenti yakınlarında meydana gelmesi, Emeviler döneminde İslam ordularının sürdürdüğü fetihlerin Loire nehrine kadar ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir.

¹⁰ Hristiyan kilisenin Katolik ve Ortodoks olarak bölünmesi anlamına gelen *Great Schism*, 1054 yılında meydana gelmiştir. 11. yy.'dan itibaren yazarın Kilise ile kastettiği, Roma temelli Katolik kilisedir. Bu dönemde Kilise, hem manevi hem de politik bir güç merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, soylu bir aileden gelip gelmediği hâlâ tartışmalı olan Şarlman'a Papa III. Leo tarafından 25 Aralık 800'de Roma şehrindeki Aziz Petrus Bazilikası'nda yapılan tören ile "*Kutsal Roma İmparatoru*" adlandırılmak üzere taç giydirilmesi, sadece manevi değil, bir politik meşruiyet merkezi olarak Kilisenin gücünü göstermesi bakımından önemlidir.

¹¹ Abelard (c. 1079-1142). **Peter King and Andrew Arlig**, "Peter Abelard", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/abelard/>>. Gratian (?- c. 1159). Gratian'ın aslında bir kişi olmadığı, birden fazla kişi olabileceği hakkında bkz. **Anders Winroth**, *The Making of Gratian's Decretum*, Cambridge University Press, 2000, 248 s.

Örneğin, bugün İber yarımadasında “*alcade-presidente*” unvanı ile varlığını sürdüren yarı idari, yarı adli makamın “*kadı*” kavramı ile olan tarihsel münasebeti, Endülüs uygarlığı sona ermesine rağmen bu kurumun varlığını neden ve nasıl devam ettirebildiği hâlâ daha izaha ihtiyaç göstermektedir.¹² Kendisini güçlü bir şekilde hissettiren bu Avrupa merkezci yaklaşım, Kilise öğretisinin zirvesini oluşturduğu varsayılan Aquinalı Thomas’ın İbn Rüşd’e dair yaklaşımı ile açıkça çelişmektedir.¹³

19. yüzyılın kodifikasyon dalgasından en az etkilenen *common law*’a bir nevi *ius commune* muamelesi yapılması oldukça tartışmalı olduğu kadar İskoç Aydınlanmasına ve karma vasfını muhafaza eden İskoç hukukuna gereğinden az yer verilmesi de not edilmelidir.¹⁴ Bir kısım büyük kanunlaştırma hareketlerinin mülkiyet bahsinde *actio publiciana*’nın varlığını korumasına rağmen diğerlerinde tümüyle göz ardı edilmesi gibi önemli meselelere kısaca olsa dahi değinilmemiştir. Bu minvalde, örneğin zilyetlik kavramının kendisine ve zilyedin korunmasına dair tartışmalarda, Roma akitler hukukunda kira, hizmet ve eser sözleşmelerinin hepsini birden kapsayan *locatio conductio* tipolojisinin büyük kanunlaştırma hareketlerine ne

¹² Bu etki sadece İber yarımadasındaki Endülüs ile de sınırlanmaz. Sicilya’da ve İtalyan yarımadasının Sicilya adasına yakın olan kısımlarında kök salmış bir İslam kültürünü de akılda tutmak gerekir. **Pierre Guichard**, *L’Espagne et la Sicile musulmanes aux XIe et XIIIe siècles*, Presses Universitaires de Lyon, 2001, 242 s. Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Intisar Rabb’ın, Weber ile başlayan ve akademide ve mahkeme kararlarında kendisini tekrar eden “*kadijustiz*” imgesi üzerinden hareket ederek kadı figürü merkezinde İslam hukukunun “*keyfi, olaya ve amaca özgü, rastlantısal*” olduğuna dair yaklaşımı eleştiren makalesi için bkz. **Intisar A. Rabb**, “Against Kadijustiz: On the Negative Citation of Foreign Law” (May 7, 2015). *Suffolk University Law Review*, Vol. XLVIII, No. 343, 2015, Harvard Public Law Working Paper No. 15-11.

¹³ Rönesans ile Arap dünyasındaki ilim insanlarının eserlerine yönelik ilgi, kısa zamanda yerini bu yazarların Avrupa üniversitelerinin müfredatlarındaki yerlerinin bilinçli bir şekilde Helen müellifler ile değiştirilmesi ile sonuçlanmıştı. Bilimsel sebepler kadar bu külliyyatın ideolojik bir yaklaşımla neredeyse tamamıyla ortadan kaldırıldığı hakkında bkz. **Dag Nikolaus Hasse**, *Success and Suppression. Arabic Sciences and Philosophy in the Renaissance*, Harvard University Press 2016, 688 s. Ayrıca bkz. **Richard C. Taylor**, “Aquinas and the Arabs: Aquinas’s First Critical Encounter with the Doctrines of Avicenna and Averroes on the Intellect, *In 2 Sent.* d. 17, q. 2, a. 1,” in *Philosophical Psychology in Arabic Thought and the Latin Aristotelianism of the 13th Century*, Luis X. López-Farjeat and Jörg Tellkamp, eds. Paris: Vrin (2013), 142-183. & 277-296. Hatırlanacak olur ise, Andrea di Bonaiuto da Firenze’nin (1319-1377) Floransa’daki Santa Maria Novella manastırı içerisindeki Cappellone degli Spagnoli (İspanyol Şapeli) duvarına 1366-67 yıllarında telif ettiği “*Aziz Aquinalı Thomas’ın Zaferi (The Triumph of St. Thomas Aquinas)*” freskin üstünde ortada Aquinas tahtında oturur şekilde resmedilmiştir. Onun hemen üzerinde, *Caritas*’ın (yardımperverlik, diğergamlık) en yüksek konumda olduğu dört temel erdem ve üç teolojik erdem bulunmaktadır. Aquinas’ın sağında Süleyman, Yuşa, Musa, Luka ve Matta, solunda ise Eyüp, Davut, Pavlus, Markos ve Yuhanna vardır. Aquinas’ın hemen altında ortada Kordobalı feylesof İbn Rüşd (Averroes), bir yanında sapkın Sabellius ve diğer yanında Arius yer alır. Böylece, Aquinalı Thomas’ın, Kilise içinden gelen iki tehdidin (Sabellius ve Arius) yanı sıra Kilise dışından gelen en büyük engeli (İbn Rüşd) de aşmak suretiyle hakikate en çok yaklaşan, bu manada zaferin doruğunda yer alan ruhani kişiyi temsil ettiği ifade edilmektedir.

¹⁴ Peter Stein (1926-2016), Reinhard Zimmermann’ın *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Law* isimli kitabına yazdığı tanıtım yazısında yazarın *common law*’a yeterince yer vermediği ve kendisini Kıta Avrupası ile sınırladığından bahisle tenkit etmektedir. **Peter Stein**, *The American Journal of Legal History*, Vol. 38, No. 1 (Jan. 1994), sf. 94-96 [Reviewed Work: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* by Reinhard Zimmermann].

şekilde yansıtılacağı meselesinde, kazandırıcı zamanaşımına taşınmaz mülkiyetinin kazanılmasında bir etki tanınıp tanınmaması hususunda, bir davranış normu olarak dürüstlük kuralına mülkiyet hakkının kapsamı tartışmaları bağlamında sonradan eklemlenen hakkın kötüye kullanılmasının ortaya çıkışında, ahde vefa (*pacta sunt servanda*) prensibinin Kanon hukuku içerisinden *ius commune* içerisine sızıp muamelat hukukunun ana sütunlarından biri haline gelmesinde, sadece devletin tüzel kişiliği (*statehood*) bağlamından başka ve ona ilaveten *societas* kavramının aşılarak varsayıma dayalı/fiktif bir (tüzel) kişilik (*persona ficta*) kavramının icadını gerektiren amillerin izahında Kıta Avrupası ülkeleri arasında yaşanan ayrışmalardan bahsedilmesi beklenebilirdi. Oldukça geniş bir linguistik kaynakçaya rağmen, “hikaye”nin (*narrative*) kendisini aktarma gayesi, Gordley’den farklı olarak, hem somut (hukuki ve kavramsal) örnekler üzerinden bu hikayeyi anlatabilme şansının kaçırılmasına hem de anlatımın sonraki kısımlarda oldukça yavaşlamasına neden olmaktadır.¹⁵

Son olarak, üniversite/fakülte kütüphanelerine alınmasında fayda bulunan bu kitabın Türkçemize kazandırılması, karşılaştırmalı hukuk ve hukuk tarihi çalışmalarına önemli bir değer katacaktır.

¹⁵ Burada Gordley’nin farkını dile getirmek gerekir. *The Jurists: A Critical History* isimli başucu kitabında o da büyük hikâyeyi betimlemek için yola çıkmış olmasına rağmen, somut örnekler vermek konusunda oldukça cömerttir. Dahası, somut örnekleri hem karakterleri hem de yazdıklarını karşılaştırarak vermektedir. Ancak aynı Avrupa-merkezci yaklaşıma, kendisi Amerikalı olmasına rağmen, Gordley’de de tesadüf edilmektedir. İlaveten Gordley, hem eleştirileri ile Alman Medeni Kanunu (BGB)’ye etkisi hem de şirket tüzel kişilik teorisi açısından önemli bir karakter olan Otto von Gierke’ye hiç değinmemiştir. Bkz. **James Gordley**, *The Jurists: A Critical History* (Oxford: OUP, 2013), 336 s.